

ከጥናት ማኅደር

ኢትዮጵያ ረጅም ታሪክ ያላት ጥንታዊ ሀገር ናት። የኢትዮጵያ መንግሥትና ሥልጣኔ ከጥንታውያን ከግሪክና ከሮማ እኩል ሆኖ የተገኘበት ዘመንም ነበር። በዚህም ምክንያት ከእነሆሜር ጀምሮ በውጭ ታሪክ ጸሐፊዎችና ተመራማሪዎች ስትጠቀስና ስትወሰን ፍሬላችን ነገር ግን ስለ ኢትዮጵያ ታሪክ፣ ባህልና ሕዝብ፣ ስለ ኢትዮጵያ ገጽ ምድርና ከርስ ምድር፣ በጠቅላላው በቂ ምርምርና ጥናቶች በሚጠይቁት መስኮች ስለ ኢትዮጵያ በትክክል ከሚታወቀው የማይታወቀው ይበዛል። እንዲያውም በትክክል ተረጋግጦ የታወቀው ከውቅያኖስ የተጨለፈ ያህል ነው። ለማለት ያለ ደፍራል። ብዙው ገና ምሥጢርና እንቅጥል ነው። መልስ ያላገኘ ጥያቄ ነው።

የኢትዮጵያ ጥናት ዓለም አቀፍ ጉባዔ ከሃያ አምስት ዓመት በፊት በሮማ ከተማ የተጀመረውም በዚህ ሁሉ ምክንያት ነበር። ስምንተኛ ጉባዔውም ደግሞ በቅርቡ በአዲስ አበባ ተካሂዷል።

ሁለት መቶ ስልሳ የሚሆኑ የጥናት ጽሑፎች ለጉባዔው ቀርበው ውይይት ተደርጎ ባቸዋል። ሰማንያ ያህሉ በኢትዮጵያውያን ምሁራን የቀረቡ ናቸው።

እንደዚህ በርከት ያሉ ኢትዮጵያውያን ምሁራን በኢትዮጵያ ጥናት ዓለም አቀፍ ጉባዔ ሲሳተፉ ይህ የመጀመርያ ጊዜ ነበር። ይህም ሆኖ ከኢትዮጵያውያን ምሁራን በብዛትም በጥራትም ከአሁኑ የበለጠ የምርምር ጥረት ይጠበቃል። አንድ ታዛቢ እንዳለው ፈረንጆች ምሁራን ከእኛዎቹ ከእነ አለቃ ተክለ ወልድ ግዕዝ ተምረው «አሠረ ገጉሥ ሲቀጥብን» ኮስተር ያለ መንፈሳዊ ቅናት ሊሰማን ይገባል።

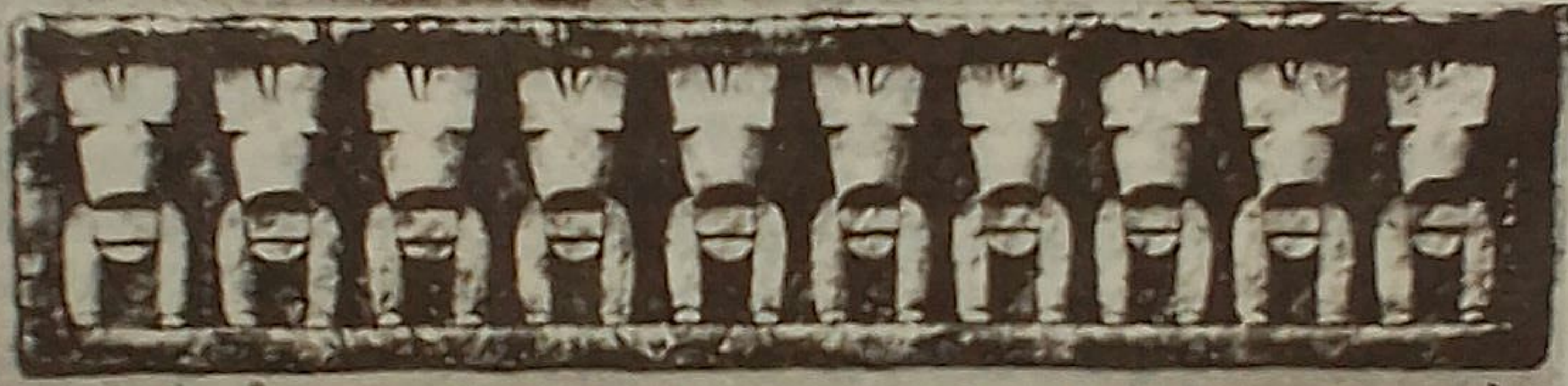
ስለቀረቡት የጥናት ጽሑፎች አጠቃላይ ወይም ዝርዝር ግምገማ መስጠት አይቻልም።

ቻልም። ከፊሎሎጂ እናውቃቸው ስለነበሩ ነገሮች አዲስ ግንዛቤ ይሰጣሉ። ከፊሎሎጂ እናውቃቸው የነበሩትን ነገሮች በአዲስ አግጣሚ እንደገና መለከታቸው ያደርጋሉ። ለቆየ ጥያቄ የመልስ ፍንጭ የሚሰጡ እንዳሉ ሁሉ፣ አዲስ ጥያቄ የሚያስነሱም አሉ ባቸው። ሌሎች ደግሞ ለበለጠ ምርምር የሚጋብዙ ናቸው።

ለበለጠ ምርምር ከሚጋብዙት፣ እንዲያውም ከሚያፋጥጡት የጥናት ወረቀቶች መካከል አንዱ የዶክተር ኤፍሬም ይስሐቅ ነው። የኢትዮጵያን ጥንታዊ ሥልጣኔ በሚመለከት ረገድ መሠረታዊ ጉዳይ ያነሣ ስለሆነ ይኸንኑ ፍሬ ሐሳቡ ሳይገቡ አጠር አድርገን ወደ አማርኛ በመመለስ በዚህ የየካቲት እትም አቅርበናል። ካቀረባቸው ጭብጦች መካከል አንዳንዶቹ ዝርዝር፡

ሰው ምሁር፣ ኢትዮጵያውያን ከሳባውያንና ከሃድራሞቶች ጋር ሆነው ሦስቱን የዓረቢያን ገጣሚዎች እንደሚመሠርቱ አስታውቆ ነበር። ግን እስቲፋኖስ የታሪክም ሆነ የመልክአምድር ሊቅ ሳይሆን ከልዩ ልዩ ምንጮች የሚሰበሰብ የቋንቋ አጠና ቃሪ ብቻ ነበር።

ከዘመናዊ የታሪክ ሰዎች መካከል የኢትዮጵያ ባህል መሥራቾች ባዕድ መጤዎች ናቸው። የሚለውን መላ ምት ለመጀመሪያ ጊዜ ያቀረበው ሉዊስ ሂፍብ ነበር። የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምንጭ ደቡብ ዓረቢያ ነው። የሚለው መላ ምት ሥር እየሰደደ የሄደው ግን ሳባዊ የሐውልት ላይ ጽሑፎች ከተገኙና ትርጉማቸው ከታወቀ ከአሥራ ዘጠነኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ገደማ ላይ ነው። ከዚያ ወዲህ በተከታታይ የተደረገው የቋንቋና የሥልጣኔ ጥናት፣ የጥንታዊ ታሪክ ምርምር፣ ለዚህ መላ ምት ግምት የሰጠው ይመስላል። በተለይ የሃሌቪ፣ የሙለር፣ የቤንት የግሌ ዘር፣ የኮንቲ ሮሲኒና የሊትማን ሥራዎች የኢትዮጵያና የደቡብ ዓረቢያን ግንኙነት የሚያረጋግጡ ናቸው።

9. Ibex carved in stone found at Yeha.

ከድንጋይ የተፈለፈለ የሚያ ፍየሎችና የሳባውያን ጽሑፍ — ከየጋ የተገኘ

ዝር፣ ቴክኒካዊና እንደዚሁም በአማርኛ ፊደል ቀርጾ ለማቅረብ የማይመቹ በመሆናቸው ትተናቸዋል። ከጭብጦቹ በመነሣት ምርመራውን መግፋት የምሁራን ፈንታ ይመስለናል።

ስለ ኢትዮጵያ የሥልጣኔ ምንጭ እሳቤ

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ዋናው ምሥጢራዊ ጥያቄ የኢትዮጵያና የደቡብ ዓረቢያ ግንኙነት፣ ዓይነቱና ስፋቱን የሚመለከት ነው።

ከብዙ ክፍለ ዘመናት በፊት፣ የቤዛንታይን እስቲፋኖስ የተባለው ግሪካዊ የሰዋ

ኮንቲ ሮሲኒም ሆነ ግሌዘር በኢትዮጵያ ባህል ላይ የደቡብ ዓረቢያ ባህል ስላሳደረው ተጽእኖ እርግጠኛ ይመስላሉ። የኮንቲ ሮሲኒን ትንታኔ አንድ ጎያሲ እንደሚከተለው ተርጉሞታል፡ — «ሃበሻት (ከደቡብ ዓረቢያ የመጡት ማለት ነው) በጦርነት ድል በማድረግና በመቀላቀል ከሀገሬው የካም ሕዝብ ጋር ተዋሕደው አፍሪካዊ ሆኑ። ከዚህም የተለየ ዓይነት የሆነው የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ወጣ...»

የኢትዮጵያ ባህል ምንጭ ደቡብ ዓረቢያ ስለመሆኑ፣ ወይም የደቡብ ዓረቢያ በኢትዮጵያ ባህል ላይ ስላስከተለው ተጽኦ

ዐዘነ ፣ ነገሠ ፣ ስብሰህ ፣ [ወዘሐረር] ፣
 ወስሶ ፣
 [ወ]ስባሽ ፣ ወሐበህ ፣ ወረደኝ ፣
 ወስላሐ ፣ ወጃዮ
 ሙ ፣ ወበገ ፣ ነገሠ ፣ ነገሠ ፣ ወለጀ ፣
 ሙ ሐረረ ፣ ዘ[ሐ]
 ፣ ወወሐ ፣ ለባረ ፣ ለባረ ፣ ሐዘበ ፣
 በገ ፣ ሐካወነ ፣
 ሐካወነ ፣ ወዐዘነ ፣ ወሐረረ ፣
 ነባበሐወሙ ፣ ወባጃ
 ሐረ ፣ በሐረ ፣ ገኝነ ፣ [ከ] ፣ ነገሠ ፣

ሶስተኛ፡— የሐውልት ላይ ጽሑፎችን በቅርብ ስንመረምር አንዳንድ ነገሮች ይገልጽልናል ። አብዛኛውን ጊዜ ፣ በሰሜን ኢትዮጵያ የተገኙት (ከክርስቶስ ልደት በፊት 400 ዓመት ዕድሜ ያላቸው) ሳባዊ ጽሑፎች በአይነትም በይዘትም በደቡብ ዓረቢያ ከተገኙት እምብዛም አይለይም ። ነገር ግን የኢትዮጵያዎቹ ጽሑፎች የደቡብ ዓረቢያው ቅጂ አይደሉም ። ራሱን የቻለ የፈጠራ ሥራ ይታይባቸዋል። (አቅራቢው ልዩነታቸውን በማስመልከት ምሁሩ ብዙ የጽሑፍ ማስረጃዎች ዘርዝረዋል)

አራተኛ ፡— ከአስራ ሰባተኛው መቶ ክፍለ ዘመን አንሥቶ ምሁራን ስለ ኢትዮጵያ ፊደል ምንጭ የይሆናል ግምት ሲሰነዝሩ ኑረዋል ። የሆሄያት ሥርዓት በማንኛ መቸ እንደተጀመረ አሁንም ገና የይሆናል ግምት ነው ። ያም ሆነ ይህ በኢትዮጵያ የተገኘው ሳባዊ ጽሑፍ ከክርስቶስ ልደት በፊት ከአምስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን በጣም ያልቀደመ መሆኑ ብቻ ፡ ፊደል ወደ ኢትዮጵያ የመጣው በደቡብ ዓረቢያ

ዕድ የሚያስተባብል ወይም የሚጠራጠር
ምሁራዊ አስተያየት ከከንቲራሲኒ ጊዜ
ጀምሮ አልቀረበም ። እንዲያውም ፣ ከደ
ቡብ ዓረቢያ ወደ ኢትዮጵያ ከፍተኛ የሕ
ዝብ እንቅስቃሴ ተደርጓል የሚለው ንድፈ
ሐሳብ ቢታሪክ ሰዎች ዘንድ ተቀባይነት
አገኘ ።

በግብጽ፡ በቤኒንና በዚምባብዌ ጥንታዊ ታሪክ ላይ እንደተሞከረው ሁሉ የዚህ ንድፈ ሐሳብ የዘረኝነት አግጣጫ ችላለች።

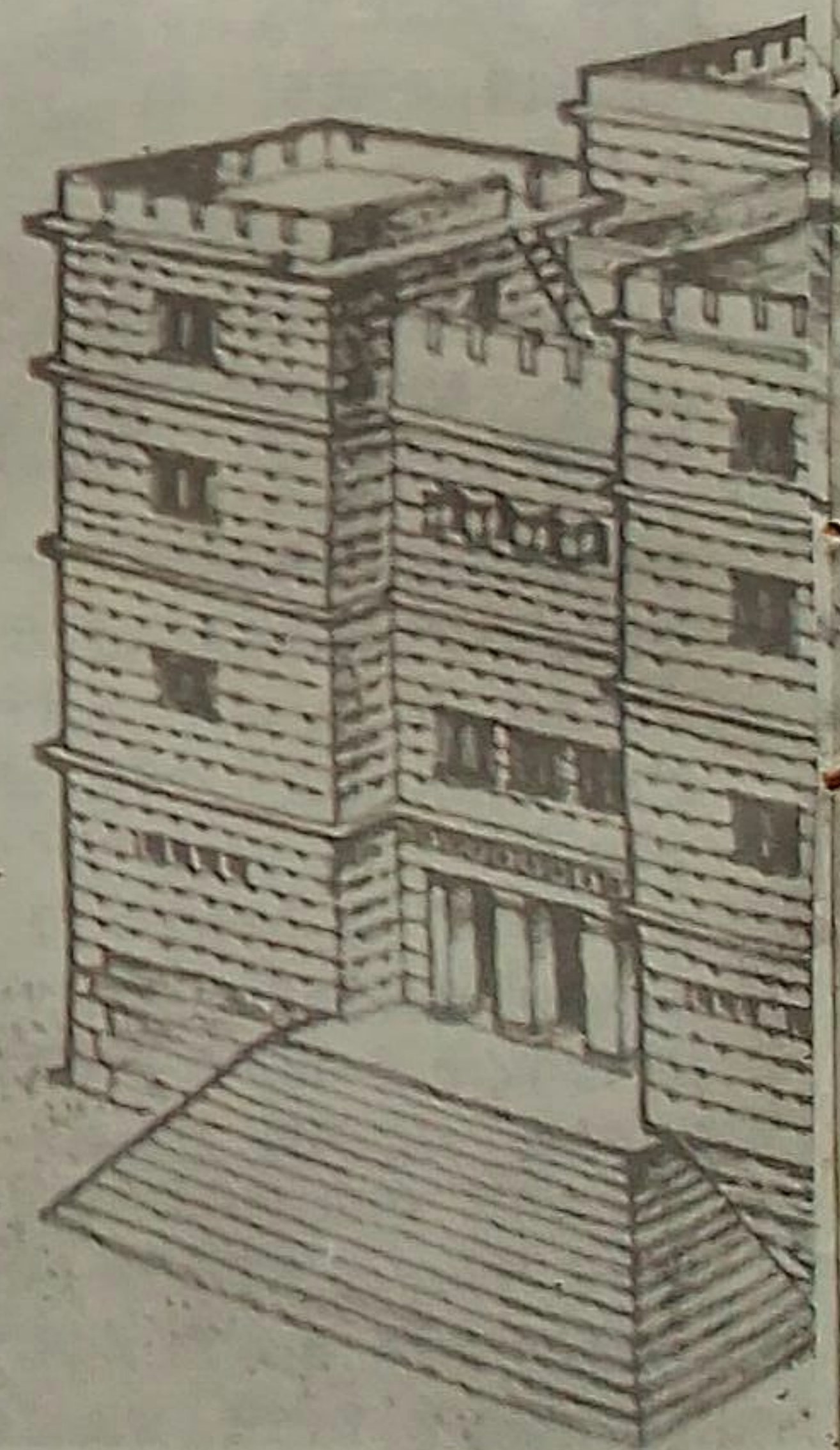
ሁለቱ የቀይ ባሕር አጥላሞች ተመሳሳይ
የቋንቋ ፣ የጽሑፍ ፣ የሃይማኖትና የታሪክ
ልምድ እንደነበራቸውም ጥንታዊ ጽሑፍ
ፎችና ዘመናዊ የአርኪዎሎጂ ግኝቶች ይመ
ሰክራሉ ። ነገር ግን ኢትዮጵያና ደቡብ
ዓረቢያን በሚመለከት ረገድ በሁለቱ መካ
ከል የባህል ግንኙነት ነበር ማለት አንድ
ነገር ነው። የአንዱ ባህል በሌላው ላይ ገዥ
ሆነ ማለት ደግሞ ፈጽሞ የተለየ ሐሳብ
ነው። ግንኙነቱ የተረጋገጠ ዕውነት ነው።
የአንዱ በሌላው ላይ ገዥ ሆነ ማለት ግን
በተሳሳተ ፣ የታሪክ ፣ የቋንቋና የአርኪዎ
ሎጂ አመለካከት ላይ የተመሠረተ መላ
ምት ነው።

የኢትዮጵያ ባህል ምንጭ ይህ ነው ብለን
በሳይንሳዊ መንገድ ከምናሳይበት ደረጃ
ገና አልደረስንም ። የቆየው መላ ምት ልክ
አለመሆኑን ከምንጠይቅበት ደረጃ ግን ደር
ሰናል ።

አንደኛ የሴም ቋንቋ ምንጭ ቅርብ
ምሥራቅ ነው፡ የሚለው ግምት እንደ እር
ገጠኛ መወሰድ የለበትም ። ስለ ሴም ቋንቋ
ምንጭ ክርክሩ ገና እንደቀጠለ ነው ። ስለ
ዚህም የሴም ቋንቋ አንድ ቅርጽ ከኢትዮ-
ጵያ የመነጩ ሊሆን የማይችልበት ምክን
ያት አይኖርም ።

ሁለተኛ፡ የደቡብ ዓረቢያ ጉሣዎች ወደ ኢትዮጵያ የመጡበትን ዘመን በሚመለከት አክራካሪ የታሪክ ጥያቄ አለ ።

በሶስተኛው ክፍለ ዘመን ዋዜማ ላይ የተጻፈ አንድ ዜና መዋዕል፡ ሁለቱ የቀይ ባሕር ጠረፎች የተለያዩ ቋንቋ እንደሚነጋገሩ ይጠቅሳል። የደቡብ ዓረቢያ ጉሣዎች ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመርያው

የአካሉም ቤተ መንግሥት

የፖለቲካ ጥያቄዎች ምሳሌ ያለባቸው የቅድመ ክርሰ
ትና ገንዘቦች—ክላክሱም

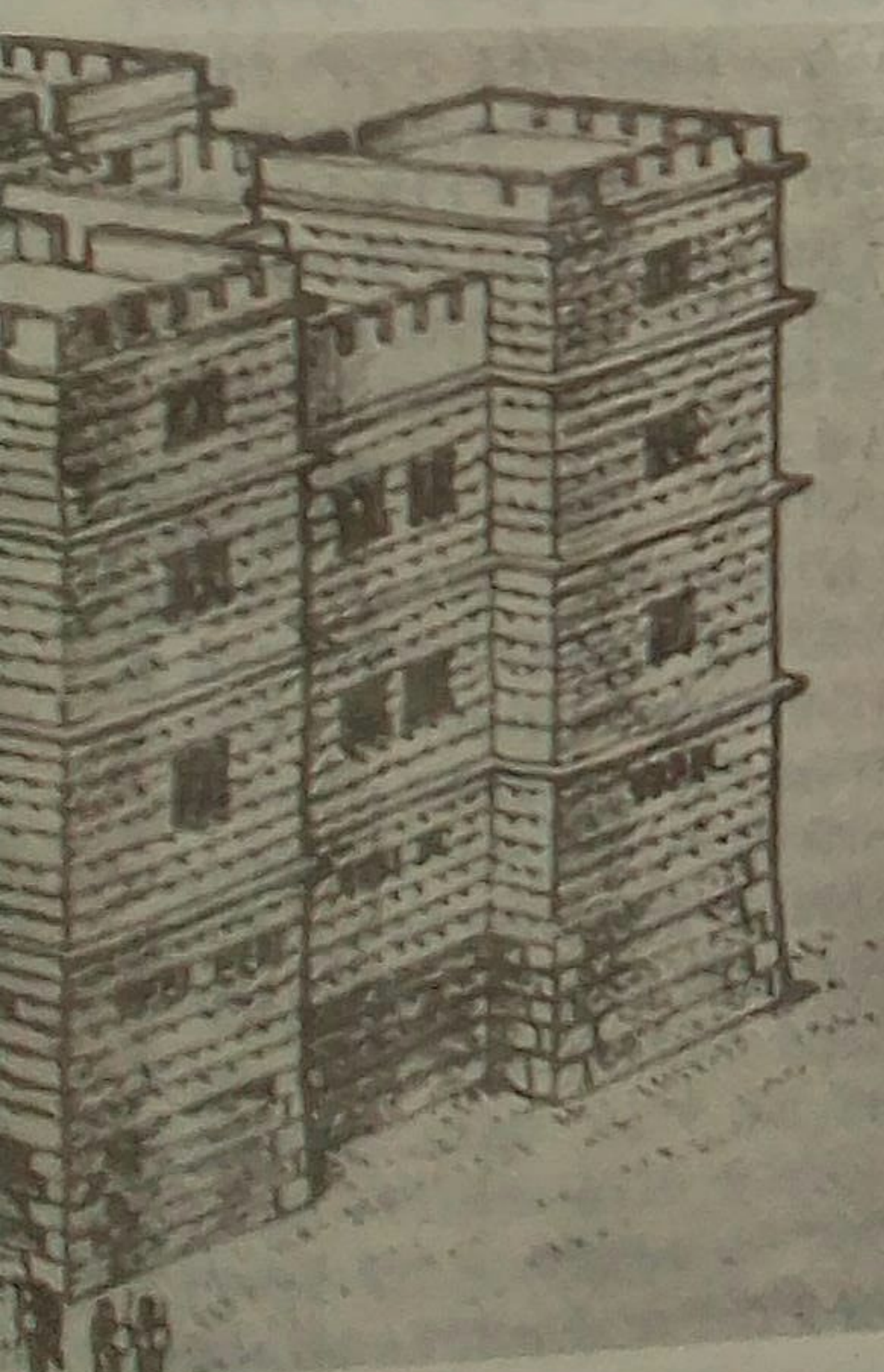
ባል አይገባም ። የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምንጭ ጥቂት ሴማውያን አቅኝዎች እንደሆኑ ተደርጎ ቀርቧል ።

ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመርያው
መቶ ክፍለ ዘመንም ሆነ በመጀመርያው
የክርስትና መቶ ክፍለ ዘመን ፣ በኢትዮጵ
ያና በደቡብ ዓረቢያ መካከል የቅርብ ግን
ጥንት እንደነበር አይካድም ። እርግጥ

በኩል ነው። ከሚል መደምደሚያ ሊያደር ሰን አይችልም። ይህንን የመሰለው መደምደሚያ የኢትዮጵያን ጥንታዊ ጽሑፎች በሰፋትና በጥልቀት መመርመርን ይጠይቃል።

በመጨረሻ ግን ሳናዊ — ሳናዊ ጽሑፎች በሚገባ በጥቅም ላይ የዋሉትና የዳበሩት በኢትዮጵያ ብቻ መሆኑን መገንዘብ ይገባል። ኢትዮጵያውያን የጥንቶችን የሐውልት ላይ ጽሑፎች ከማሻሻላቸው ሌላ በዘመናት እያዳበሩ ከፈረቃውያን ፈጽሞ የተለየ አዲስ የፊደላት ሥርዓት አስገኝተዋል። እንደዚሁም ሲማዊውን ቋንቋ ድምጽ በመስጠት የአጻጻፉን አግጣሚ በመለወጥና ሥርዓት በማስያዝ በጽሑፉና በሥነ ጽሑፍ በጥቅም ላይ በማዋል የመጀመርያዎቹ ናቸው። በአንጻሩ ደቡብ ዓረባውያን ግን የሳባዊውን ጽሑፍ ከመጀመርያ ጥንታዊ ቅርጹ አሻሽለው አላዳበሩትም። እንደ ኢትዮጵያውያን ወደ ሥነ ጽሑፍ ደረጃ አላሸጋገሩትም። እንዲያውም ከዓረብ ጽሑፍ በመዋሰን የራሳቸውን ጽሑፍ ለማውጣት የቻሉት ከአስላምና ሃይማኖት መነሣት በኋላ ነው። ኢትዮጵያውያን ሳባዊውን ጽሑፍ በአንዴት ያለ ነጻነትና ሥረ ወጥነት እንዳዳበሩት ሲታይ፣ ከሌላ የተዋሰኑት ነው ለማለት ያስቸግራል።

(አቅራቢው፡—ከመጽሐፍ ቅዱስና ከሌሎችም ጥንታዊ ጽሑፎች እየጠቀሱ ምሁሩ በሰፊው ያቀረቡት ሌላ ማስረጃ ንግሥተ

በመሐንዲስ ምናም 1

ታኅሣሥ 1977

ህዛ፡ መልክ፡ አከሱም፡ መዘሐሜር፡
ወረዳ፡ ወሐበሠት፡ ወሐበከ፡ ወ
ሰልሌ፡ ወጽደሞ፡ ወከሱ፡ ወገ፡
መልክ፡ መልክ፡ ብዙ፡ መልክ፡ መልክ፡
መጽሐ፡ መልክ፡ መልክ፡ መልክ፡
አገደ፡ ሥዓዛ፡ ወ ሐዲ፡ ሃ፡ ይፅ
ብከሞ፡ ወበዲሐ፡ ወሐዲ፡ ገደ፡
በደቡብ፡ ገንጥ፡ ምስሉ፡ አሐ
ዘቢሆ፡ ወገን፡ ወሐዲ፡ ምስሉ፡
ኩባሪ፡ ወምስሉ፡ ደቂቅ፡ ወሐዲ፡
ቆ፡ ወሐዲ፡ ዘቢሆ፡ ወሐዲ፡ ምስሉ፡

ህዛ፡ የአከሱም፡ ገንጥ፡ የሐሚር፡
የረደደ፡ የሐበሰትም፡
የሰበከም፡ የሰልሌም፡ የ
ጽደምም፡ የከሱም፡
የዘገም፡ ገንጥ፡ ገንጥ፡ የተባልነ፡
ደል፡ የማይነሣ (የወሐዲ፡ አገት) መልክ፡
ያለን (አለን)፡ የብን፡ ሐዲ፡ በሸፈ፡ ጊዜ
(ገብር፡ ገንጥ፡ ጊዜ) ወገን፡ ምናም፡
ሥዓዛ፡ ገንጥ፡ ሐዲ፡ ገንጥ፡ ሰዳድ፡
ደቂቅ፡ ወገን፡ ዘገም፡ (ወገን፡ ወገን፡)
ወሐዲ፡ ምስሉ፡ ዘገም፡ ገንጥ፡ ጊዜ፡ ምስሉ፡

ሳባ ከየትኛው የቀይ ባሕር ዳርቻ ነች? የሚለውን ጥያቄ የሚመለከት ነበር። ከደቡብ ዓረቢያ ናት የሚለው በቂ ማስረጃ እንደሌለውና ለጊዜው የተረጋገጠ ማስረጃ ባይኖርም፣ ከአፍሪካዊው የቀይ ባሕር ዳርቻ ልትሆን እንደምትችል አሳይተዋል።

ለማጠቃለል፡ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምን ጭ ደቡብ ዓረቢያ ይሆናል፣ የሚል ንድፈ ሐሳብ መስጠት ከፍተኛ የምርምር ሥርዓት ጥያቄን የሚያስነሣ ነው። በአጠቃላይ የባህል ተጽእኖ ጉዳይ በግምት ወይም ላይ ላይን በሚታየው ብቻ መወሰድ የለበትም። ውስብስብ ጉዳይ ነው።

የባህል ተጽዕኖ ውይይት በሚደረግበት ጊዜ ውስብስብ ጉዳዮች ቀላል መፍትሔ አይገኝላቸውም። አሁን በያዝነው ጉዳይ ላይም ከርከሩን አዙሮ፣ በደቡብ ዓረቢያ ላይ የኢትዮጵያን የባህል ተጽእኖ ማሳየት ይቻላል። ለምሳሌ ገበ ሻን ቢክ፣ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምንጭ ደቡብ ዓረቢያ ነው የሚለውን የቆየ መላ ምት ባይጠራጠርና ባያስተባብልም፣ ከክርስቶስ ልደት በፊት እስከ ስምንተኛው ምዕተ ዓመት ዕድሜ ያላቸው አንዳንድ የደቡብ ዓረቢያ የሸክላ ሥራዎች፣ የኢትዮጵያን ተጽእኖ እንደሚያሳዩ ተከራክሯል። በተጨማሪም ደቡብ ዓረቢያ ኢትዮጵያን በቀጥታ የገዛቸው ወይም ኢትዮጵያ በፖለቲካም ሆነ በወታደራዊ ኃይል ከደቡብ ዓረቢያ ሥር የሆነች በት ወቅት ለመኖሩ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ አንዳችም ማስረጃ የለም። በሌላ አነጋገር ኮንቲ ኔሲኒ መላ ምቱን ይሰንዝር እንጂ ደቡብ ዓረቢያ ኢትዮጵያን ለማስተዳደሯ ምንም ማስረጃ አልቀረበም እንዲያውም በተቃራኒው፣ ኢትዮጵያ በተደጋጋሚ ደቡብ ዓረቢያን ገዝታ እንደነበር በታሪክ የተረጋገጠ ነው። በተለይ ለምሳሌ

ያህል ሁለቱን የታሪክ ወቅቶች መጥቀስ ይቻላል። በመጀመርያው ወቅት ማለትም ከክርስቶስ ልደት በኋላ ከ335—370ቱም ፍሎስ በተባለው ሰው ሐዋርያዊ ሥራ አማካይነት ክርስትና ከኢትዮጵያ ወደ ደቡብ ዓረብያ ገብቷል።

በሁለተኛው ወቅት ማለትም ከ525—575 ከክርስቶስ ልደት በኋላ አብርሃ፣ በደቡብ ዓረቢያ የክርስትናን ሐዋርያዊ እንቅስቃሴ በማስፋፋት የዓረብያን ባሕረ ገብ መሬት ወደ ክርስትና የሚመልስበት መድረክ አድርጎ ተጠቅሞበታል። ትልቁ የማራብ ግድብ የተሠራውም በዚሁ ወቅት ነው። ገበ ሻን ቢክ ይህ ግድብ ስለተሠራበት ቴክኒክ ሲገልጽ የዚህ ዓይነት የሕንፃ ሥራ ቴክኒክ ከዚያ በፊት በደቡብ ዓረቢያ ያልታየ ነው። ካለ በኋላ በአንፃሩ ግን በኢትዮጵያ የተለመደ አሠራር እንደነበር ይገልጻል። በመጨረሻም በዚህ ወቅት ኢትዮጵያውያን በሳባውያን ላይ የበላይነት ስለነበራቸው የዚህ ዓይነት የሕንፃ አሠራር ቅርጽ ባለቤቶችም እነርሱ ሳይሆኑ አይቀሩም። ይህ ቴክኒክ ከኢትዮጵያ ወደ ደቡብ ዓረቢያ የመጣ የባህል ተጽዕኖ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል። ይላል።

የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምንጭ ደቡብ ዓረቢያ ነው እንደተባለው አጥል የተጋነነ መላ ምት ሁሉ፣ የደቡብ ዓረቢያ ባህል ምንጭ ኢትዮጵያ ናት። ብሎ መላ ምት ለማቅረብ ወይም ለማሳየት የማይቻልበት ምንም ምክንያት የለም። ለጊዜው ግን በዚህ ጉዳይ ላይ ፍርድ ከመስጠት እንቆጠባለን። ባጭሩ፣ ከታሪክ በፊት ጀምሮ ደቡብ ዓረቢያ ከኢትዮጵያ ጋር የጋራ ባህላዊ ቀጣና ይዛ ኑራለች በሚለው አስተያየት እንወስናለን።

(በፀዳሉ የቀረበ)